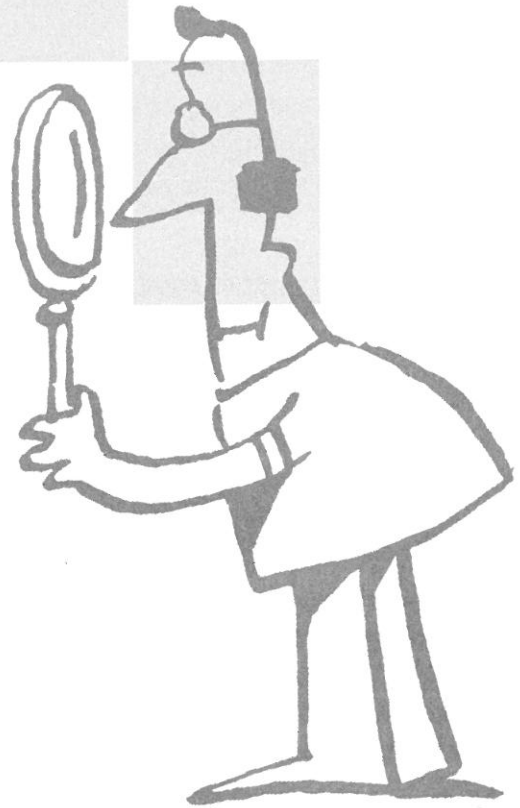

חלק ראשון

זיהוי ופירוש

הטיעון

פרק 1 מהו טיעון

1.1

- (א) צריכים להאריך את חופשת הקיץ.
(ב) צריכים להאריך את חופשת הקיץ?
(ג) צריכים להאריך את חופשת הקיץ. מפני שאין מספיק זמן
בחופשת הקיץ ליהנות מכל הדברים שאי אפשר לעשות במשך
שנת הלימודים.
(ד) צריכים להאריך את חופשת הקיץ - חאמינו ליו!

מה המשותף בין המשפטים בקטע 1.1 ומה מבדיל ביניהם? ברור שכל אחד מהם מתייחס לצורך בהארכת חופשת הקיץ, אבל כל אחד מהם עושה זאת בדרך אחרת. מי שאומר משפט (א) טוען משהו, אבל מי שאומר (ב) אינו טוען דבר, אלא שואל שאלה. מי שאומר (ג) גם הוא טוען, בין היתר, מה שנטען ב-(א), כלומר, שצריכים להאריך את חופשת הקיץ. אבל הוא גם טוען טענה נוספת – הטענה שחופשת הקיץ, כפי שהיא כיום, אינה מאפשרת ליהנות מכל הדברים שאין זמן לעשותם במשך שנת הלימודים. למה הוא טוען גם את הטענה הנוספת הזאת? נראה שהוא מנסה לשכנע את המאזין שלו לקבל את הטענה הראשונה, וכדי להצליח בכך הוא טוען את הטענה השנייה **כנימוק** לטענה הראשונה. האם זה נכון גם לגבי (ד)? הרי גם מי שאומר את משפט (ד) מוסיף כמה מלים שמטרתן לשכנע את המאזין לקבל את עמדתו. אבל (ד) שונה מ-(ג) בכך שהתוספת ב-(ד), זו שאמורה לשכנע, אינה בגדר נימוק; לא טוענים בה טענה נוספת אשר ממנה אמורה לנבוע הטענה הראשונה.

נגדיר כעת מספר מונחים שימשו אותנו בהמשך הדין:

הגדרה

טענה היא כל דבר שניתן לטעון אותו.
הערה: בדרך כלל טוענים טענה באמצעות משפט חיווי (משפט שבו קובעים עובדה לכאורה).

לגבי הגדרה מכוננת לא עולה כלל השאלה אם היא נכונה או לא, כי הגדרה כזו באה להנחות (כלפי העתיד), ולא לתאר (את העבר).
מרבית ההגדרות בספר זה הן הגדרות מכוננות. כלומר, הן באות כדי לקבוע כיצד אנחנו, בהמשך הדיון שלנו, נשתמש במונחים המופיעים בהגדרות. לכן חשוב לא להתבלבל בין השימוש היומיומי הרגיל במונח לבין המובן המיוחד שנקבע לו כאן. אף-על-פי שאנו מנסים למצוא מלים שמשמעותן הרגילה קרובה למשמעות שאנו קובעים להן, תמיד יישאר בין המשמעויות פער שעלול להטעות.

הגדרות ניתן לסווג הגדרות לפי מה שמתכוונים להשיג באמצעותן. לפעמים, בהגדרה מילונית (לקסיקאלית), מגדירים מונח כדי לתאר כיצד משתמשים בו בפועל. בהגדרה כזו מניחים שלמונח יש שימוש מסוים, ומנסים להגיד מהו. זהו סוג ההגדרות המופיע במילון רגיל. לעומת זאת, בהגדרה מכוננת (סטיפולטיבית) הכוונה אינה לתאר כיצד משתמשים במונח בפועל, אלא להנחות או לקבוע כיצד להשתמש בו מעתה ואילך – למשל, כשקובעים שם חדש למשהו או למישהו. הגדרה מילונית יכולה להיות נכונה או לא נכונה, תלוי במידת התאמתה לשימוש המקובל במונח הנדון. אבל

טענה היא דבר שטוענים אותו – דבר שאפשר לדבר עליו במשפט מהצורה: "פלוגי טען שכך וכך". מכאן משתמע שטענה היא דבר שניתן להזכיר על-ידי פסוקית ש' (משפט חיווי שלתחילתו הוצמדה המלית 'ש'): למשל, הטענה **שדינה אוהבת פיצה**, או הטענה **שתל-אביב גדולה מירושלים**. משתמע גם שטענה היא קביעה שניתן לשאול עליה אם היא נכונה או לא. שימו לב שאפשר לטעון טענה אחת במשפטים שונים: הטענה **שתל-אביב גדולה מירושלים** אינה שונה מהטענה **שירושלים קטנה מתל-אביב**. ניתן גם לטעון בדיוק אותה טענה בשפות שונות.

הדבר שאליו מתכוונים במשפט. עם זאת, כדי לציין טענה מסוימת, אנחנו נוהגים להשתמש במשפט המביע אותה. לכן יהיה נוח יותר לדבר על משפטים כאילו הם טענות – אם כי אין זה מדויק. לדוגמא, נדבר על טענה (א) בקטע 1.1, אף-על-פי ש-(א) הוא למעשה רק משפט המביע טענה, ולא הטענה עצמה.

טענות ומשפטים ראינו שאפשר לטעון אותה טענה במשפטים שונים, ומכאן ברור שטענה ומשפט אינם אותו הדבר. טענה היא דבר מופשט יותר, כללי יותר, ממשפט מוחשי כלשהו. אפשר לומר שטענה היא המחשבה (או הפרופוזיציה) המובעת במשפט, או

שאלה למחשבה:
האם ניתן לטעון טענה בשאלה?

הגדרות

טיעון הוא מערך של טענות, אשר אחת מהן – **המסקנה** של הטיעון – אמורה לנבוע מהטענות האחרות – **ההקדמות**.

דוגמא:

בקטע 1.1, המופיע בתחילת הפרק, המשפט (ג) מציג טיעון; משפט (א) הוא המסקנה ואילו ההקדמה היא הטענה המובעת בחלקו השני של משפט (ג) – כלומר, שאין מספיק זמן בחופשת הקיץ ליהנות מכל הדברים שאי-אפשר לעשות במשך שנת הלימודים.

לפיכך, ובניגוד למקובל בשפת היומיום, **טיעונים וטענות** הם דברים שונים לחלוטין. טיעונים **מורכבים** מטענות, כך שהיחס בין טיעון לבין הטענות המרכיבות אותו דומה ליחס שבין דבר מורכב לבין המרכיבים שלו, בין שלם לחלקיו – כמו בין מדינה לאזרחים שלה, בין קיר לבנים לבין הלבנים שמהן הוא בנוי, או בין קבוצת כדורגל לבין השחקנים שלה.

שאלות למחשבה:

האם טיעון חייב להכיל יותר מטענה אחת? אם כן – כמה? מהו המספר המירבי של טענות שטיעון יכול להכיל?

האם יכולה אותה טענה להיות גם הקדמה וגם מסקנה? כן, אבל רק אם היא ממלאת תפקידים אלה בטיעונים שונים. כמו שאותו משטח בטון יכול לשמש תקרה לדירה אחת וגם רצפה לדירה שמעליה – כך יכולה אותה טענה לשמש מסקנה לטיעון אחד, והקדמה לטיעון אחר.

צריכים להאריך את חופשת הקיץ. מפני שאין מספיק זמן בחופשת הקיץ ליהנות מכל הדברים שאי אפשר לעשות במשך שנת הלימודים. לכן, אנחנו חייבים לשלוח מכתבים אל שר החינוך.

בקטע 1.2 אותה הטענה – שצריכים להאריך את חופשת הקיץ – משמשת עדיין כמסקנה במשפט הראשון (שהוא משפט ג) מקטע 1.1). אבל כאן היא משמשת גם כהקדמה בטיעון אחר, אשר בו המסקנה היא שאנחנו חייבים לשלוח מכתבים אל שר החינוך. כך רואים, שהכינויים 'הקדמה' ו'מסקנה' אינם מתייחסים לטענה **בפני עצמה**, אלא לטענה **בהקשר של התפקיד** שהיא ממלאת. כל טענה עשויה לתפקד הן כהקדמה והן כמסקנה, וניתן לקבוע אם היא הקדמה או מסקנה רק על-פי השימוש שעושים בה במקרה נתון.

הגדרה

תת־מסקנה בטיעון היא טענה המשמשת באותו טיעון גם כהקדמה וגם כמסקנה.

הגדרה

היסק הוא טיעון פשוט שאין בו תת־מסקנה.

דוגמא:

טיעון 1.1 ג) הוא היסק. הטיעון בקטע 1.2 אינו היסק – הוא בנוי משני היסקים, המחוברים על-ידי תת־מסקנה.

כשהגדרנו מהו 'טיעון' אמרנו שהמסקנה אמורה לנבוע מההקדמות. אבל מה פירוש הדבר שטענה אחת **נובעת** מטענה אחרת? זאת, למעשה, השאלה היסודית המגדירה את תחום העיסוק של הלוגיקה, כך שלא נוכל לענות עליה על רגל אחת (אם בכלל). בהמשך נרחיב את הדיון בנושא זה, אך בכל זאת ניתן להבהירו מעט כבר עכשיו.

קודם כל, למלה 'נובע' יש כמה מובנים שאינם שייכים לענייננו. למשל, אין הכוונה לדבר על סדר כרונולוגי כלשהו – כלומר, איזו טענה נאמרה קודם; אפשר להציג הקדמות למסקנה גם **לפניה** וגם **אחריה**. הנה, למשל, שתי גרסאות של אותו טיעון:

(1) לא כדאי לך לריב איתו, כיוון שהוא יכול לחסל אותך.

(2) כיוון שהוא יכול לחסל אותך, לא כדאי לך לריב איתו.

על אף השינוי בסדר שבו מוצגות הטענות, המסקנה זהה, וההקדמה היא אותה הקדמה.

אין גם כוונה לומר שמסקנה נובעת מההקדמות שלה כפי שתוצאה נובעת מגורמיה, שכן טענות אינן מסוג הדברים אשר גורמים לתוצאות כלשהן, והן גם אינן נגרמות על-ידי דבר כלשהו. הקדמות אינן **גורמות** למסקנה. יש להבחין בין **הקדמה** לבין **גורם**, ובין **מסקנה** לבין **תוצאה**. גשם, למשל, יכול להיות **תוצאה** של תנאים מטאורולוגיים מסוימים, אך גשם אינו יכול להיות מסקנה של תנאים מטאורולוגיים, משום שגשם ותנאים מטאורולוגיים אינם טענות כלל וכלל.

מה שכן אפשר לומר על היחס בין הקדמה למסקנה הוא שהקדמה מוצגת כדי **לנמק** את המסקנה. וניתן לומר שהקדמה מוצגת כדי לנמק מסקנה, כאשר: (1) רוצים לשכנע מישהו לקבל את המסקנה, (2) כדי לעשות כך טוענים את ההקדמה, כי (3) מניחים שההקדמה כבר מקובלת (או עשויה להתקבל), ו-(4) מניחים שאם ההקדמה תתקבל (אולי יחד עם עוד כמה טענות), גם המסקנה צריכה להתקבל.

תרגילים

- קראו את הקטעים שלהלן וקבעו לגבי כל אחד מהם אם יש בו טיעון. זהו את הטענות המרכיבות כל טיעון, וקבעו לגבי כל טענה אם היא הקדמה או מסקנה.
(א) אני חייב להגיד לך משהו: בן-אדם רעב עלול להיות מסוכן, לכן חשוב להבטיח רמת תזונה סבירה לכל אזרח.
(ב) גורמים בכירים במשרד החוץ דיווחו אמש על מגעים סודיים עם מדינה השוקלת לכונן יחסים דיפלומטיים עם ישראל. באשר לזהות המדינה, נחשף רק שמדובר במדינה ערבית עשירה. דווח שגם גורמים בטחוניים מעורבים בדיונים.
(ג) אסור לבצע הפלות. הרי גם העוֹבֵר הוא בן-אדם, כי הוא נושם וחושב; וכפי שכל אחד יודע, לכל בן-אדם יש זכות לחיות.
(ד) עלים הם ירוקים, מפני שהם מכילים כלורופיל.

2. לכל אחת מהטענות הבאות, השלימו הקדמה סבירה ומסקנה סבירה.
(א) זה לא בסדר להעליב את הזולת.

זה לא בסדר להעליב את הזולת, מפני ש _____.

זה לא בסדר להעליב את הזולת, לכן _____.

(ב) הגולן הוא/אינו נכס בטחוני.

הגולן הוא/אינו נכס בטחוני, מפני ש _____.

הגולן הוא/אינו נכס בטחוני, לכן _____.

(ג) יחסי מין עלולים להיות מסוכנים.

יחסי מין עלולים להיות מסוכנים, מפני ש _____.

יחסי מין עלולים להיות מסוכנים, לכן _____.

3. מצאו טיעון במכתב למערכת בעתון כלשהו, וזהו את טענותיו.

מבט מלמעלה

למה להתעניין בכלל בטיעונים? הרי במרבית המקרים, כשטוענים טענות לא עושים זאת במסגרת של טיעון כלשהו. לפעמים, למשל, סתם מוסרים מידע. חלק גדול ממה שאומרים או כותבים אינו בגדר טענות כלל – למשל, שאלות ופקודות. עם זאת, ברגע שמבינים מהו טיעון, קל לראות עד כמה טיעונים חשובים לנו. אם אנו מודעים לכך ואם לאו, אנחנו חיים בעולם של טיעונים. בכל פעם שיש אי-הסכמה, או אפילו רק שאלה, בקשר לטענה כלשהי, מתבקשים טיעונים בעד ונגד. במידה שאנחנו יצורים רציונאליים, אנחנו משכנעים, משתכנעים, ומקבלים החלטות על בסיס טיעונים.

המטרה בשיעורים אלה היא לפתח את היכולת להתייחס לטיעונים. כמובן, יכולת זו כבר קיימת, במידה זו או אחרת, בכולנו. אבל חקירה מפורשת של הנושא תאפשר לנו לשפר את יכולתנו הטבעית להשתתף בתן-וקח של נימוקים, המאפיין את אורח חייהם של אנשים רציונאליים.

שאלה למחשבה:

האם בקטע האחרון מופיעים טיעונים? אילו הם? מהן הטענות המרכיבות אותם? האם זהו קטע משכנע?

